

I

Na počátku jara letošního roku bylo z Komunistické strany Československa vyloučeno sedm spisovatelů: Vladislav Vančura, Jaroslav Seifert, Ivan Olbracht, Stanislav K. Neumann, Helena Malířová, Marie Majerová, Josef Hora. Už na pouhý pohled vidíme, že tyto spisovatele nepojí jednotné vyznání literární, příslušnost k jedné generaci, k jedné literární škole. Je mezi nimi rozdíl let, vzdálenost generací, slohů, temperamentů, názorů na umění. Sotva najdete styčný bod mezi romány Ivana Olbrachta a romány Vladislava Vančury.

Ale od let, od založení komunistické strany v Čechách po převratu, pojilo všechny tyto autory vyznání politické. Byvše socialisty už předtím, od samých počátků své literární dráhy, opustili po převratu strany, jimž byli blízcí, vzdali se možnosti republikánských kariér, společenských výhod republikánské demokracie a stali se vyznavači i dělníky hnutí, proti němuž zvedla se nenávist všech, kdo měli moc v tomto státě.

Ale komunismus, jež jsme přijali, byl mnoha z nás více než pouhým politickým hnutím. Byl mnoha z nás novým světovým názorem, jež ze stadia teorií přešel do stadia uskutečňování, byl nám socialismem činu, revolucionismem, v němž se ztělesnilo hrdinství nové, mladé třídy, jež s jeho jménem na rtech přistoupila k přehodnocení všech hodnot.

V době dalekosáhlé dramatické proměny světa vyvolili jsme si, vždyť jsme byli socialisty a básníky, hnutí spějící za

cíli nejdalekosáhlejšími a nejdramatičtějšími. Pro nás všechny znamenal komunismus nový život, nový tvar společnosti a světa i novou formaci umění. Už proto byl nám více než politickým hnutím. Nešli jsme za Šmeralem ani za Munou, ale za myšlenkou, za prudkým sociálním aktivismem, jež burcoval proletářské zástupy celého světa, jež pod vůdcovstvím Leninovým přeorával, ba naruby převracel Rusko. Tento mohutný dech dějin, jež kácel státy a konvence a před nímž se trásla světová buržoazie, proti němuž zbójili kapitalisté i nacionalisté, šosáci i církevníci, nemohl nás neovát svým přitažlivým kouzlem.

Proti maloměšťáckému relativismu, jež miluje teplo, ale bojí se žáru, proti opatrnickví, jež hledá bezpečnou a tichou asekuraci pro těžce dobyté nebo náhodou získané statečky, proti pokroku, jež se jednoho dne zastaví a utáboří v konzervativních tradicích, postavila sociální revoluce ruská požadavek absolutního vítězství socialismu, absolutní víry v schopnost ruského i světového proletariátu chopit se vlády nad světem, dát mu nové zákony, nové řády. V každém umělci leží utajená touha po dokonalosti, utopická vidina, za níž spěje. Komunismus, třebaže založený na historicko-materialistickém učení Marxově, jde těmito touhám vstříc právě tak jako — katolicismus. V duši proletářských davů znamená Moskva totéž, co katolickým národům znamenal Řím. Vzdálený, vznešený, univerzální Řím. Komunisté přirozeně protestují hrozivě proti takovýmto přirovnáním. Měšťáci a socialisté užívají jich k zesměšnění myšlenky diktatury proletariátu. Ale přesto!

U Iverské brány v Moskvě je možno vidět nápis: „Náboženství je opium národů.“ A autor tohoto rčení, tak pravdivého, ne-li historicky, tedy pro dnešek, ležící se složenýma rukama ve svém mauzoleu pod zubatou zdí Kremle, je dnes pro valnou část Rusů předmětem kultu, v němž snadno můžete sledovat náboženské rysy. Mužici se křížují nad skleněnou rakví tohoto lidského génia a ruští komunisté prokazují každé jeho řádce úctu, jaké se dožila jen slova Písma.

Dnešní vedení komunistických stran bojují horlivě proti „úchylkám“, jež se automaticky objevují v hnutí. Jen proti jedině, hlavní úchylce nebojují, proti oné příchyllosti mask neomylnosti Internacionály, proti příchyllosti, jež proudí ne z přesvědčení, nýbrž — z víry, jejíž náboženské prvky bylo by velmi užitečno analyzovat. Nepochybuj, věř a budeš spasen.

Věř přes všechny skutečnosti, přes neschopnost, frivolnost i škodlivost vůdců, přestože tě nevedou do země zaslíbené, ale do zkázy. Nejen do tvé zkázy vlastní, ale i do zkázy myšlenky, k její profanaci!

Proč bychom popírali moc víry, pokud posiluje život? Ještě jsou daleko ty doby, kdy člověk osvícený se obejde bez její berly. Ale pak je stokrát a tisíckrát třeba těch, kteří pochybují, kteří vyslovují nahlas svoje pochyby a berou na sebe odpovědnost za podvracení víry ve vedoucí sluhy myšlenky. Komunisti u nás správně — a ne ovšem sami — poukazují, jak se stoupající reakci v republice se zapomíná vědomě a rádo na Husa a husitismus a jak místo revolučních svatých vzrůstá výchova k uctívání legend, ale sami vymycují ducha kritiky ze svých řad všemi jim dosažitelnými prostředky.

Ale co je to platno, když se duch kritiky nutně a zákonně vždy znovu objevuje právě u těch, kdo nejvíce věřili, nejvážněji přemýšleli a nejvíce byli zklamáni! Dějiny komunistických stran jsou do značné míry dějinami nejružnějších „úchylek“, opozic, „likvidátorství“ a likvidátorství i dějinami bojů o svobodu projevu v rámci strany. Tato svoboda dnes, sotva po deseti letech trvání našeho komunismu, neexistuje. Nikde se nestaneš tak lehko kacířem jako v komunistické straně. Na to stačí jen poněkud myslet.

A tak se stalo kacíři, „likvidátory, renegáty a zrádci“ i sedm spisovatelů, kteří v kritické pro československou komunistickou stranu době se ozvali, aby varovali její členstvo před politikou falešných proroků, vedoucích proletariát od porážky k porážce. Byli jsme vyloučeni, když jsme odmítli odvolat svůj projev, jež učinit bylo naší povinností. Nechat si polo-

vzdělaní sekretáři (a to nejen u komunistů, ale všude) myslí o intelektuálech co chtějí, přece jen je pravdou, že skutečný intelektuál, jenž myslí poctivě, nemůže mlčet, když vidí, jak se myšlenka, pro kterou pracoval, stává kořistí tupců, dětinských fanatiků a mazaných politiků ze řemesla. Bylo naší povinností říci dělníkům, že jejich vedení nestojí zanic, jakmile jsme se přesvědčili, že jde o politiku proletariátu škodlivou. A protože se každý brání, jak dovede, ubránilo se nám vedení komunistické strany tím, že nás vyloučilo a že o nás dalo psát do novin nadávkami a podávkami.

II

Literát a politika! Každé politické hnutí vítá do svého středu rádo spisovatele a každé jim z hlubin duše nedůvěřuje. Stanislav K. Neumann, jenž s námi podepsal projev proti politickému vedení strany a byl proň s námi vyloučen, vydává právě v sešitech veliké dílo o francouzské revoluci. Básník Neumann býval před válkou anarchistickým socialistou a svedl mnohý boj se sociálními demokraty pro jejich marxistické nazírání. Ale protože nebyl z básníků nevzdělaných a byl opravdovým socialistou, věnoval se studiu historického materialismu a jeho obsáhlé dílo o francouzské revoluci je psáno z hlediska, jak se říká, přísně marxistického. Dalo by se tedy čekat, že takováto závažná pro socialismus práce vzbudí pozornost v komunistické straně, když právě teď vyšel první svazek spisu. Vždyť jde o dílo, psané v duchu levého socialismu, o dílo, na jaké se nezmohli dosud ani marxističtí historikové v SSSR. Ale na místo toho počal po Neumannově vyloučení ze strany agitátor polbyra obíhat dělníky, odebírající Francouzskou revoluci, a přemlouval je, aby přestali knihu odebírat, protože s likvidátory nesmí mít komunisti nic společného. Tento milý primitivismus, jenž není ovšem jen výhradním vlastnictvím KSČ, je přece jen malou ukázkou důslednosti a stoprocentnosti komunistického „anathema sit“. Že se v tomto a ani v druhých případech nejednalo jen o názor

splašeného jednotlivce, ukazuje tento citát z článku Rudého večerníka čís. 72, 1929 „Spisovatelé — likvidátorský trumf“, psaného mladým příčinlivým vzdělavcem po poradě s členy polbyra:

„Dobry kulturní pracovník může prospět dělnické třídě, stojí-li v revolučním dělnickém hnutí. Jestliže se z něho vyřadí, ani uškodit jí nemůže. A bude dělnictvem smeten tak, jako nejposlednější z posledních.“

A tak docela logicky se stalo, že na akademích, pořádaných komunistickou stranou v předvečer letošního 1. máje, nebyly již recitovány básně básnických „zrádců“, jež od let byly dělnictvu přednášeny a v propagačních brožurkách přetiskovány. Neumanna, Horu, Seiferta nahradil německý proletářský básník J. R. Becher, jenž sice není žádná hvězda v poezii, ale zato rýmuje poslušně komunismus a polbyro, jakož i uvádí do řeči vázané všechny teze, na nichž se usnese Kominternu.

V krajinském časopise Rudý Východ dočetl jsem se v článku o projevu sedmi spisovatelů, v němž nás slušný autor oslovuje „velectění pánové a dámy“, těchto řádků:

„Nevěšíme hlavy, že ztrácíme několik intelektuálů, byť i vynikajících spisovatelů. Citovávali jsme se zanícením a s hrdostí verše, jako jsou např.:

*Když máme zemřít, nechat revoluce
k poslednímu boji vzepne naše ruce,
pro něco krásného, co jsme snili léta,
padnem a umřeme na oslavu světa.*

Dnes cítíme a slyšíme, jak ze všech těch veršů v náš sluch zní pouze dunivá fráze. — Jsme chudší o několik krásných iluzí, toť vše. S klidem však odmítáme výtku nekulturnosti, kterou nám vrhá v tvář měšťácká a lžisocialistická žurnalistika. Víme, že není opravdové kultury tam, kde principem spo-

lečenského řádu je vykořisťování většiny lidstva příživnickou menšinou.“

Hle, co stačí, aby se z „vynikajícího spisovatele“ stal autor „dunivých frází“. A to jen proto, že jsi se odvážil, ubohý spisovatel, překročit meze své kompetence a že jsi se odvážil říci nahlas to, co si tisíce dobrých, revolučních dělníků říká už dávno mezi čtyřma očima. Ale vždyť ty jsi učinil svůj projev v neposlední míře proto, že právě v proletariátu vidíš zárodky oné opravdové kultury, která se nemůže rozvinout v dnešní společnosti, a že právě v komunistické straně jsi viděl možnost kulturní práce, přesto, že takovéto počínání na tebe vrhalo podezření z oportunismu. Neboť „milejší nežli dělník, který čte a vzdělává se, je mi dělník, který v neděli propije svou mzdu, načež v něm po celý týden roste revoluční zášť proti kapitalistům“, jak kdysi před léty v polemice se mnou na schůzi marxistického studentstva prohlásil mladý muž, nyní jedna z duchovních opor tohoto režimu v komunistické straně.

Helena Malířová, také jedna likvidátorka, spisovatelka, jež po deset let pracovala v dělnických komunistických organizacích s celou vášní svého neúporného srdce, vydávala v Komunistickém nakladatelství svoje romány. Přesto, že byla to již druhá vydání, byly hojně čteny a náklad knihovny, v níž vycházely, stoupal. Nebylo divu, když byla vyloučena, že při železné ruce, kterou drtí ústředí každého neposlušného, jí bylo v nakladatelství řečeno, celkem s lítostí, že další její knihy nebude nakladatelství již moci vydávat. „Snad by to ale šlo, kdybys si dala pseudonym, napsali bychom, že ta nová spisovatelka píše zrovna tak zajímavě jako Helena Malířová“ — řekl užaslé spisovatelce bodrý mudrc. Ano, všechno by šlo, jen když si nasadíš masku a ztáhneš úsměv na své tváři. Jenže každý to nedovede.

Marie Majerová byla před několika léty ve SSSR a přinesla si odtamtud knihu proletářských dojmů, kterou pod názvem Den po revoluci vydala v nakladatelství strany. Nejenže vydala, ale starala se nakladatelství i o odbyť. „Jó, ta Majerová,

to je pěkná komunistka,“ psali pak po jejím vyloučení v Rudém právu, „ona jezdila na schůze jen proto, aby nám prodávala své knížky a připravovala nás o těžce vydělané groše.“ Ty groše patřily ovšem nakladatelství, ale proti „spisovatelským zrádcům, kteří nestojí ani za plivnutím“, jak stálo také v Rudém právu, byl každý argument vítán. „Obohatili se ve straně“ — a tuto drzou hloupost nějakého nevědomého chudáka dali do novin naši bývalí kamarádi, ani se pravděpodobně nezarděvše.

„Pročpak na nás útočíte, když jste psali, že jsme pro dělníky nic neznamenali a neznamenaíme?“ ptal jsem se jednoho z nich už po vyloučení. „Ale to se tak musí psát, že jste nic neznamenali, ty sám víš, že to není pravda,“ řekl mi klidně redaktor.

A druhý při podobném hovoru mi odhalil „revoluční“ taktiku ještě dokumentárněji:

„Cože? Abychom proti vám nepsali? Musíme vás přece zostudit stůj co stůj, aby vám dělníci přestali věřit a plivali po vás jako po zrádcích.“

Takto se vyrábí veřejné mínění.

III

Proti projevu „sedmi“ komunistů-spisovatelů ozvalo se nejen polbyro s Rudým právem, ale i dvanáct pracovníků v moderní kultuře, organizovaných i „neorganizovaných“ ve straně komunistické. Ozvalo se v Tvorbě, jejímž formálním vydavatelem jsem právě týden předtím přestal být. Málem, a byl bych dostal svůj díl ve svém časopise. [....]

„Zásadní stanovisko“ dvanácti bylo dáno do tisku ne dříve než dva dny po předání našeho projevu zodpovědným orgánům strany. Lze se tedy těžko domýšlet, že dvanáct organizovaných i neorganizovaných pracovníků v moderní kultuře se příliš o něm kolektivně radilo, a protože část jich žije na venkově, tento projev také znalo. Ale cožpak, podepisuje-li se projev proti sedmi kolegům-spisovatelům, je potřeba

znát i jeho obsah? Básník Vilém Závada, jak se ukázalo později, byl na „zásadním stanovisku“ podepsán omylem. Bez svého vědomí byl podepsán básník Konstantin Biebl.

Polbyru strany záleželo velmi na tom, aby byl nějak paralyzován fakt, že sedm vesměs dělnictvu známých spisovatelů a kulturních pracovníků opouští stranu. Snažili se nás zostudit, v tisku i na schůzích, ale to nestačilo. Byli jsme přece něčím českému dělnictvu, naše práce, naše dílo mluvilo za nás. I bylo třeba sjednat náhradu. Ona sice strana, jak dnes vypadá, nějaké kvalifikované kulturní práce nepotřebuje, ale na nějakou tu dekoraci si přece jen potrpí. A tak po nějakém malém pokynu („opřeme se místo o vás o mladé“, bylo mi řečeno) došlo k upisování „stanoviska“.

Čtěte! Na první pohled jsou to věty dobře skloubené, logické, pro komunistu přesvědčivé.

Ale věru jen na první pohled. Premisy, dedukce i závěry, vše je tu falešné, hotová maska. Podle deseti spáchali jsme těžkou chybu! Jaká pokora se mne zmocňuje, jak se rdím, když nade mnou jako revoluční komunistický kantor s tužkou a notesem v ruce stojí Vítězslav Nezval, Karel Konrád, Jiří Weil a Vojtěch Tittelbach! Mnu si oči, nevěřím sluchu, když Neumannovi a Olbrachtovi a mně a těm ostatním tito kamarádi vykládají, že jsme „nepochopili význam revolučního hnutí“, že jsme prokázali „naprosté nedocenění revoluční síly dělnické třídy“, a to právě v době, kdy oni, kteří patrně tak často přikládají své ucho k šelestu dělnických srdcí, „zcela jasně vidí, jak stoupá revoluční energie komunistické strany“. Kde a kdy jste to tak jasně viděli, vy velicí básníci a skvělí fotomontážníci? Neukazoval vám snad kamarád Fučík fotografie ohromných dělnických demonstrací z dob, kdy komunistickou stranu vedli prašiví oportunisté? Nespletli jste si data na těchto fotografiích? Či snad vás tak nadchl průběh a výsledek podzimní stávky uhlokopů na Kladensku, či textilní stávky na Liberecku? Slyšeli jste vůbec něco o osudu těchto stávek, který byl stejnou blamáží ne revoluční, ale rrrevoluční energie komunistické strany jako loňský Rudý den? Nevíte nic

o tom, že kam šlápne rrrevoluční noha polbyra, neroste už nic než fašistický plevel? Nenapadlo vás, tak pečlivé o osud komunismu, že byste měli tady protestovat?

Slova jako „komunistická strana pro nás znamená život“ či „pociťovali jsme vždy jako vlastní oslabení každý krok, který ji sváděl z její revoluční cesty“, nebo komunistická strana „může být jediná nositelkou všeho našeho kulturního snažení“ znějí jako z wolkerovských manifestů proletářského umění, ale jsou nehorázným přeháněním z úst autorů, jejichž hlavní a jediné konstatovatelný veřejný projev, jejich literární dílo, je popírání dokonale. Vezměte si do ruky Dinah Karla Konráda, nebo Kroniku z konce tisíciletí Víta Nezvala a snažte se konfrontovat tyto romány s větou: „Komunistická strana může být jediná nositelkou všeho našeho kulturního snažení.“ Dinah je dobrá umělecká práce, ale duch, jenž se nad ní vznáší, je duch čirého maloměšťáka, jenž si okrašluje chudobu a malost svého prostředí parfumovanými vidmy erotického rozkošnictví. Kde je co komunistického v tomto spokojeném pochechtávání se z radostného dnu? A kde je co komunistického na románu Nezvalově, na tomto romantickém, nenasytném vychutnávání egocentrického sexualismu, jenž se pročišťuje v čirý umělecký individualismus? To je román životního typu luxusního, jenž plove v dnešní buržoazní společnosti tak lehce jako ryba ve vodě. Možná, že zatímco tato brožura bude v tisku, komunistický kritik Julius Fučík nám poví, co si ze stanoviska „komunistického kulturního snažení“ o Nezvalově románu myslí.

Jsou všelijací snobové, jsou i snobové komunističtí. Nikdy nebojovali o svůj vrst do proletářského kolektivismu, komunismus, socialismus nikdy nebyl ani nebude jejich vnitřním osudem. Jsou mezi nimi cynikové i lidé prostoduší, ale vždy je poznáte podle toho, že vždy a v každé situaci vyznávají hubou plných sto procent toho, čemu organicky nevěří, co se nesnaží poznat a co ani nemilují. Zamilovali se do abstraktního pojmu, ale živých lidí, jejich utrpení a nadějí nevidí, jdou hluše mimo.

IV

Po dvanácti (vlastně desíti) pracovnících v moderní kultuře, kteří tak pateticky ke značnému uspokojení polbyra prohlásili, že jejich cesty se s našimi (nás sedmi) rozcházejí, vystoupili ještě další. Tvorba, jejímž redaktorem je kamarád Fučík, „vyžiadala si (čteme ve slovenském Davu) stanovisko skupiny Davu k vyhlášení siedmich českých literátov, namierenému proti komunistickej strane“.

Mladí slovenští intelektuálové z Davu jsou hodní hoši, štika ve slovenském rybníce, a není možno necítit k nim sympatie. Tím spíše zamrzí člověka rozumného, když tito mladí intelektuálové, třebaš pod vlivem velmi pochopitelné mentální náklady, utrácení svůj poctivý radikalismus na věci tak pochybné, jako je boj po boku karlínského polbyra, a to dokonce ve znamení obrany moderní kultury proti nám. Jejich projev je do značné míry upřímnější než diplomatická nota, kterou jménem dvanácti vyseděl Julius Fučík s polbyrem, a proto i on zasluhuje být citován. Takto tedy nás „tvrdo“ soudí ti veselí šohajové od Dunaje [.....]

Davisté mluví právem o době pro proletariát nanejvýš kritické. Kapitalismus se sjednocuje a buduje pevně svoje pozice (teze tomu říkají „částečná stabilizace“ kapitalismu) a komunističtí radikálové zatím pomáhají dělnictvu tím, že překládají z němčiny teze a fermány KI, rozmnožují je horečně na cyklostylech, plní jimi sloupce novin, vážou je do balíků a posílají je důvěrníkům, kteří se chytají za hlavu, schovávají je pod postele a dodávají je pak komunistickým živnostníkům na balení. Neříkám, že v tomto moři papíru není nic rozumného. Vůdcové Komunistické internacionály nejsou hlupáci. Politické směrnice, jež vydávají, založené na pilném studiu hospodářských a politických poměrů, nejsou neužitečné. Ale jejich informátoři jsou často s pravdou na šířku. Ukazují vedení Internacionály potěmkinské vesnice, lhají mu o poměrech ve svých zemích, buď již z nevzdělanosti, či z lišácké snahy ukázat se Moskvě ve světle co nejlepším. Před něko-

lika lety, podávající rozbor situace v Československu, přinesli čeští komunisté do Moskvy tezi, že ČSR je polokoloniálním, vazalským státem ve vleku Anglie. ČSR se nezměnila, ale nyní po dvou letech prohlásil sjezd strany v Praze slavnostně, že ČSR je státem — imperialistickým. Takovéto definice, sledované vždy ohonem jiných tezí a usnesení, mají svůj praktický ozev v denní politice strany. A protože každý rok téměř se tyto formule mění, skutečnosti se jinak nazývají a jednoduché celkem praktické problémy se zamotávají s pravým uměním středověké scholastiky, zůstávají všechna usnesení na papíře, komunistická strana se potácí z krize do krize a stává se kořistí boje všech proti všem, čemuž se říká přečišťovací historický proces, vedoucí k bolševizaci. Včerejší vůdcové strany, jílkovci, tvrdili po blamáži loňského Rudého dne na svou obranu, že „masy jsou pasívní“. Jejich opozičníci naopak poráželi a porazili je v Moskvě vítaným tvrzením, že masy jsou aktivní, ale vůdci byli pasívní. Jejich teorie zvítězila, kdo tvrdí, že Dulcinea není žena vděků nejpůsobnějších, čili, že masy nejsou aktivní, je „úchylnka“ a „likvidátor“ — a za takto napravené linie jde strana od deseti k pěti, prohrává stávkou za stávkou, ve volbách zaznamenává stále úbytky, ve všech institucích, kde je zastoupena, je pátým kolem u vozu, a to vše také proto, že ji vedou polykači a chrličí papíru a že má, díky stálým čistkám, paučené politice a omrzlosti členstva, stále méně a méně vůdců, kteří dělnictvo znají, jeho přirozeným osudem žijí a myslí a opravdu socialistickou politiku dovedou aplikovat na skutečnost. Ano, kamarádi z Davu, jak by pak nebyl proletariát v situaci nanejvýš kritické?

v

Pak se také v projevu Davu cituje, tuším, že z Mondu, projev Panaita Istratiho. Čím prý se lišíme povahou a metodami od P. Istratiho?

Istrati, básník selského lidu rumunského, je dobrý mezinárodní literát, jenž před několika lety odjel z Paříže do so-

větského Ruska s gestem člověka, který je provždy hotov se západní buržoazní kulturou a jenž se jde vykoupat a očistit do země Leninovy. Ruští soudruzi přivítali Istratiho s pohostinstvím obvyklým v této zemi a Istrati strávil tu téměř dvě léta. Nato se nedávno vrátil do Paříže a jeho veřejné projevy udivily jeho přátele měšťácké i sovětské. Istrati nepřišel nadšen, mluvil velmi kriticky.

Pověděl mezi jiným: „Za nynějšího sovětského režimu nemůže umělec tvořit ‚à sa fantaisie‘ a proletářská šablona je stejně těžká jako každá jiná. To je jeden z těch problémů, které mě obzvláště znepokojují, zvláště když jsem seznal, jak jsou nesvědomitě do popředí vyzdvihovali domnělí tvůrci, kteří se ztotožňují s ‚linií‘.“ A mluvě o politice, řekl: „Neobjeví-li se revolucionáři, kteří změni znovu sovětskou moc v moc proletářskou, přijde den, kdy slova ‚komunista‘, ‚bolševik‘ nabudou v očích proletariátu ještě odioznějšího významu než slovo ‚sociální demokrat‘“ atd.

Článek nového časopisu federace sovětských spisovatelů Literaturnaja gazeta Boris Volin k tomu hořce poznamenává (29. dubna 1929): „Kolem půldruhého roku koupal se Panait Istrati v slunci Sovětského svazu. Sjezdil tuto ohromnou zemi socialistické výstavby křížem krážem. Byla mu dána materiální možnost vidět vše, co jen vidět chtěl. Dostalo se mu bratrské podpory v tomto velikém díle poznávání nových a neznámých mu faktů a zjevů. Vystupoval nadšeně na našich spisovatelských schůzích, oslavuje Sovětský svaz a tvůrčí iniciativu jeho pracujících mas. Istrati rozloučil se s námi jako nejlepší, nejoddanější soudruh.“

A nyní tohle. A ještě k tomu trockismus. Nazvali Istrati Trockého a opozici „zlatou rezervou ruské revoluce“.

To bylo ale také asi všechno, co Panait Istrati pro komunismus učinil. My, čeští literáti, jsme se, vážení přátelé z Davu a Tvorby (nikoli Šaldovy, nýbrž Fučíkovy), nekoupali půldruhého roku v slunci Sovětského svazu. My jsme po devět let z větší části aktivně pracovali v komunistické straně, ne proto, aby se nám žilo lehko jako různým západním veličinám

ve SSSR, ale proto, že jsme se s dělnictvem szili, jako jeho soudruzi mezi ním pracovali, každý ve svém oboru a podle svých schopností.

Ale právě proto nemohla mi být strana nikdy fetišem. Ape-luje-li komunismus na rozum, na criticismus, na vědeckou analýzu faktů, nemůže sám sebe vyjmout z této metody. Dikta-tura proletariátu, jež je v Rusku přirozeným důsledkem revo-luce, rozhodnuté zabezpečit ovoce svého sociálního výboje, nikdy nesmí ani pomyslit na to, aby se stala diktaturou nad svobodou lidského myšlení a našeho přirozeného sebevědomí, naší cti a našeho charakteru. Znásilníte lidi tupé a zbabělé, ale lidi rozumné a hodnotné můžete jen přesvědčit. Jestliže jsem seznal, že strana, v které jsem viděl nástroj vedoucí k uplat-nění socialistického světového názoru, se stává překážkou po-kroku v tomto směru a místo posily dává proletariátu jen divoká nebo rozpačitá gesta, musil jsem zapochybovat, musil jsem se naučit dívat kriticky i na ni, musil jsem jednoho dne říci spolu se stejně smýšlejícími výsledek svého zkoumání nahlas.

Politici řemeslníci, nezralí fanatici, naivní vyznavači a amo-rální snobové mohou pokrčit rameny nad těmito slovy.

Kamarádi literáti, kteří se chopili praporu polbyra v pře-svědčení, že drží prapor komunismu, mohou však učinit něco lepšího než projev proti nám: mohou nám svoji tezi, že ko-munistická strana je jedinou nositelkou kulturního života, do-kázat i činem. Vzhůru do práce, přátelé, a hodně nadšení!

Ale nezapochybujte ani na okamžik o účelnosti politiky, kterou dělá vaše strana. Odložte svoji básnickou imaginaci a nahraďte ji živou vodou tezí. Nedejte se přesvědčit o tom, že strana vás chce přitáhnout k práci jen pro dekoraci, z důvo-du v jádře oportunistického.

Dávám vám na cestu několik nezištných rad, jež jsem prostě vypsal z ruského komunistického časopisu literárního:

„Naše široká, daleko ne stejnorodá spisovatelská veřej-nost nechť si uvědomí: vystřihujte se nedbat života a pokulhávati za ním. Jinak nebudou vás nakladatelé vy-

dávat a redaktoři tisknout (to platí zatím ovšem jen o SSSR) a nový, rodící se čtenář přestane vás číst, pro-tože vám nebude rozumět. Ovšem, každý pěvec může pět takovým hlasem, jakým ho podělila příroda. Ale nejvážnější význam má to, o čem pje pěvec. Jestliže užívá svého daru od přírody k tomu, aby opěvoval vše shnilé, zchátralé a minulé, nutno proti němu bojovat co nejrozhodněji. Proto vyzýváme spisovatele, aby se zabývali přítomností a bojovali pevně za ideály, jimž náleží budoucnost... Čtenářská masa žádá po spiso-vateli, aby se zabýval co nejintenzivněji jejími problémy. Může k nim zůstat lhostejným, chce-li být čten?“

Věřím, že tyto rady ruských soudruhů půjdou značně proti srsti našim deseti z českého Devětsilu. Věřím, že leckterý z nich dá přednost básnění „à sa fantaisie“. Ale jak se pak budou krýt jejich činy s jejich slovy?

VI

Nic nebylo přirozenějšího, než že spisovatel, básník byl válkou posunut do středu občanského života, že i on si plně uvědomil svoje občanství. Ve všech zemích se vrhají spiso-vatelé do víru společenských, mezistátních, nacionálních i tříd-ních zápasů.

Po poměrně klidném vyznávání liberalistického řádu XIX. století, jež trvá až do války a jež dovolovalo celkem nerušené vyznávání uměleckého individualismu, zapíná válka i spiso-vatele do kolektivního osudu doby, strhuje ho poválečný život se svými mnohotvárnými revolucemi, svým vystupňovaným dramatickým rytmem. Spisovatel nejenže jde jako vášnivý straník sloužit kolektivním idejím, on je jimi přímo uchvácen, jeho vztah k společnosti není již jen racionálního rázu, ne-zaměstnává ho jen jako občana, ale i jako umělce, zmocňuje se jeho tvůrčích základů, znepokojuje a zúrodňuje jeho pod-vědomí, stává se mu inspiračním zdrojem, prolíná jeho tvorbu.

Umělec si uvědomuje, že dalekosáhlé proměny společenského řádu se dotýkají intimně i jeho řádu uměleckého, že nový svět umění není možný bez nového světa sociálního. Osudový děj války ukázal spojitost individua a kolektiva, ukázal nemožnost izolovaného trvání básníkovy snu a jeho imaginace v prostředí vybuchujících sil a běsů, rozpoutaných válkou. Díla básnická, jež se před válkou uzavírala do úzkého kruhu jednotlivcova „já“, jsou víc a více napojována kolektivním patosem, zrcadlí se v nich stále silněji celý svět, lidstvo, dramatickosti jeho boje, zoufalství jeho pesimismu i naděje jeho optimismu, ať rasového, či třídního. Imperialismus, nacionalismus, ale mnohem bouřlivěji i socialismus, a socialismus revoluční se svými dvěma tvářemi, marxisticky materialistickou a utopicky chiliastickou, jakož i demokratický humanismus a pacifismus prolínají literaturu stále hlouběji a organizované úsilí estetiků a kritiky posledních let vymanit literaturu z ideologického pouta a zdůrazňování umění-formy jsou jen dokladem, jak se revoluční vlna dějin zmocnila literárního obsahu, jak na léta přinutila literaturu k funkcím uživatelským, sociálním i mravním a filosofickým, ale ovšem hlavně proto, že emotivnost převratných dění společenských plnila duchy elektrinou stejně jiskřivou jako svět senzací smyslových.

Zneklidněný duch tvůrčí, zahleděný do závratí v divadlo odpoutaných sil společenských, v revoluční aktivismus davů, jež vystupují z individuálního soukromí a namísto gesta lásky, rozkoše, souboje individualit a pohlaví, pokory, hamletovství a nadčlověčství poskytují pohled na vášnivé zápasy států, tříd a zmaterializovaných ideologií, na zápasy, zkonkretizované z abstrakta politických teorií v krev, vraždu, heroismus a opojení být nositelem dějin, nezbytně došel k prolomení uměleckých konvencí a zákonů, zaktivizoval literaturu, zaktivizoval i její tvůrce. Francouzský humanismus rollandovský, italský futurismus, německý expresionismus i socialistická poezie proletářská zapínají umění do služeb nových koncepcí společenských. Mezi tradicionalisty není tomu jinak.

Uražené a zmrzačené lidství volá básníky, aby mu vrátili ztracenou sebedůvěru, aby mu dali zapomenout na krev, prolitou z důvodů nepochopitelných egocentrickému individu, aby mu řekli, že „člověk je dobrý“; lidská bída, vysátá a vykořistěná hanebně kapitalismem, rytmitizuje na hřebeni své odbojné vlny na rtech poetů zpěvy sociální revolty a glorifikace dělníka-mučedníka, ale i vítěze a tvůrce nových řádů. Ale i starý imperialismus a nacionalismus vtéká do literatury a jeho patos zní z uměleckých děl i z drnčivých tirád stejně jako patos oněch prvních. Stejně i náboženství, obzvláště katolicismus, snaží se stát se duchem umělecké tvorby, jež stává se odleskem lidského zápasistě.

Naše literatura poválečná nevymkla se ze všeobecného pravidla. Čeští spisovatelé, kteří za války hráli značnou úlohu ve skrovném domácím odboji proti monarchii, vstupují ve značném počtu do politické aktivity. J. S. Machar stává se vojenským funkcionářem, Viktor Dyk opouští čisté umění a používá svých schopností k nacionálně politickému kupletu, Ivan Olbracht, který koncem války stanul v čele českého románu, odjíždí do revolučního Ruska, aby se tu stal oddaným stoupencem diktatury proletariátu a žurnalistickým propagátorem komunismu, Stanislav K. Neumann opouští státní úřad, aby v Červnu a Proletkultu bděl nad nekompromisností revolučního socialismu a osvojil si marxistickou metodu pro svoje dějinné nazírání, F. X. Šalda, vždy tak vzdálený otázkám mechaniky společenského vývoje, nalézá v revolučních Zástupech mytické gesto žizně lidského kolektiva po dokonalosti a nalézá stále hlubší souvislosti mezi životem a uměním, a nejmladší generace literární vystupuje téměř celá pod rudým praporem sociálního revolucionismu, až ve Wolkerových-Teigových manifestech je proklamováno jako jedině možné umění třídní, proletářské a komunistické, jehož motorem jsou kolektivismus, tendence a optimismus, proudící z aktivismu, ze zařazení se do fronty bojovníků nového světa.

St. K. Neumann v Červnu a já v komunistickém deníku jsme soustředili od roku 1920 téměř vše, co dnes v mladé české

literatuře má nějaké jméno. Buržoazie brzo odhadla nebezpečí, jež jí kyne z mladého umění, sešikovaného na levé frontě, z umění, jehož vidina světa byla revolučně socialistická, jehož kontrapunktem byla revoluce, zatímco měšťáctvo, získané národní revolucí, bylo by si přálo umění ad usum delphini, umění rostoucího z dosaženého jí blaha, jehož každou korekturu směrem k proletariátu považovalo za velezradu.

Komunistickou stranu jsme ale nedovedli přesvědčit, že by mladí kulturní pracovníci kolem ní soustředění znamenali více než vhodnou dekoraci. Proletkult, jenž za vedení komunistických intelektuálů chtěl ne vyrábět po tuctech proletářské básničky, ale konformovat všechnu kulturní činnost a tvořivost proletariátu marxistické teorii, byl stejně trnem v očích komunistickým pravičákům, jako patentovaným levičákům. Ve chvíli, kdy se vžíval mezi dělnictvem, jež v něm mohlo mít svoji kulturní ústřednu, byl zrušen, protože čirí politikáři dělníci i intelektuální ve straně nechápali jeho významu, nahrazen „marxistickými“ agitpropy, jejichž chabá činnost nikdy nepronikla do mas a čehož jediným důsledkem bylo, že užší kulturní práce svěřena byla nedoukům a vzdělavacím, takzvané okrajové složky strany se staly rejdištěm diletantů.

V r. 1925 jsem stanul s několika soudruhy (Görlich, Hůla, M. Vaněk atd.) v opozici proti neurathovskému vedení strany. Dostali jsme tenkrát v Moskvě co proto a na kongresu III. internacionály zvážil soudruh Jílek můj politicko-literární profil takto:

„Soudruh Hora, který nejprve navštívil Itálii a pak Rusko, nemohl kupodivu nalézt k sovětskému Rusku stanovisko, ale napsal knihu básní o Itálii, která vyšla v měšťáckém nakladatelství s velkým úspěchem a byla buržoazií uznána a vyznamenána.“

Bohuš Jílek (dnes už je také likvidátor) nebyl sám z oficiálních komunistů, jenž takto soudil. Když toto hovořil v Moskvě, uplynuly teprve asi tři měsíce od mé návštěvy sovětského Ruska a nemohl jsem tedy (kromě řady básní a článků) o něm nic širšího napsat, kdežto v Itálii jsem byl rok předtím — ale

jaképak fraky, hledá-li politik argument proti intelektuálovi. Co na tom, že jsem nedostal cenu za Itálii, ale za Bouřlivé jaro, co na tom, že jsem ji nepřijal?

Ale nezmiňoval bych se o této epizodě, kdyby neměla vztah k tomu, co chci říci dále. V době, kdy jsem navštívil sovětské Rusko, slehlo se již ve světě to, co po válce bylo pro básníka dramatickým divadlem heroického dějinného gesta v odborné, řekl bych, a ryze reálné úsilí politicko-hospodářské, a tam, kde do naší básnické inspirace šlehaly opojné plameny revolučního vzmachu, nastupovala nyní nutnost drobné denní práce, hlásil se duch kritiky, jenž vtiskoval lyrikovi do pera verše jako:

Neučím vás nenávidět.

Tak jako tak svět zla je pln.

Rád učil bych vás však jasně vidět

do rmutných zpěněných vln,

rád naučil bych vás však rozlišovat:

Zde přítel je a zde nepřítel —

ne ten, jenž lichotně zná se k vám chovat,

to špatný je přítel a učitel,

ne ten, jenž pod jinou bolestí sténá

a bloudě, neví, že náleží

k vám bezejmenným, sám beze jména —

zde v strastech svých nepřítel neleží...

Varujte se těch, kdo vám praví,

že všechno zlo v světě je mimo vás,

že každý z vás moudrý je, silný a zdravý,

schopen svět ničemný zničit v ráz,

spíš poslouchajte těch, kdo vás káří

a nad vaší malostí zoufají,

neb oni jen vedou vás k neznámé záři,

kde zástupy k moudrosti stoupají.

V duchu mnoha věřících nastává doba, kdy uzří, že absolutní požadavek a praxe, vedoucí k němu, se nekryjí. Předem politicky myslící lidé (a i básníci jako občané) se dávají do práce, aby zlepšili tuto praxi, básník jako básník umlká. Literatura a politika se rozcházejí. Politik může svět organizovat i dezorganizovat, v komunistické straně, jako v jiných, však musí nejprve poslouchat. Pojme-li subjektivní pravdu, je ztracen. V politice má pravdu vždy jen většina.

Ale ve světě umění není žádné pravdy většiny. Je jen věrnost k sobě. Ne k svému já, ale k svému vidění světa, k svému způsobu přetvářet jej v rytmus, obraz a podobenství.

Přivezl jsem si ze sovětského Ruska obraz velikého a vzněcujícího úsilí, obraz heroické země, jejíž oběť, přinesená lidstvu, dlouho ještě nebude doceněna. Ale docházeli jsme také k poznání, že vedle této nadlidské práce, sloužící ke štěstí mnohých jiných, je ještě komunismus jiný, komunismus, jehož se zmocnili lidé malí a nepovolaní, komunismus dusící a tříštící energii, kterou měl uvolnit a zjasnit, komunismus, jenž právem ukazuje dělnictvu na nebezpečí mechanizující racionalizace práce, jak ji zavádí po Americe kapitalistická Evropa, ale sám se bláhově domnívá, že zvítězí, když zmechanizuje, zbyrokratizuje své hnutí a vyrobí z lidí stroje na revoluci, tak jako kapitalisti z nich vyrábějí stroje na své obohacení. Živý člověk zmizel z úpadkového komunistického hnutí různých zemí a místo něho staví Internacionála do boje pouhé nositele tezí. Tento pavědecký, diplomatický komunismus není už tím, jenž nám dal tak mnoho, nač nelze nikdy zapomenout. Ale byl by nám to málem vzal, a proto odcházíme, proto musíme být vylučováni, abychom si zachránili vědomí a víru, že socialismus žije, že proletariát, z něhož jsme vyšli a jemuž se nezpronevříme, spěje přece jen k vítězství nad dnešním světem hospodářského a mravního násilí, jenž se nám hnusí.

Karel Teige: JOSEF HORA, LITERATURA A POLITIKA

Stalo se zvykem, že každý, kdo se rozejde s komunistickou stranou, vydá, prve než se nastěhuje k národním sociálům či socdemokratům, o svém případě nějakou brožuru, v níž od srdce vynadá straně, v níž dosud pracoval a byl zaměstnán. Ani Josef Hora neučinil výjimku z této konvence. Jeho brožura dotýká se ovšem problému, naznačeného titulem, způsobem tak přepovrchním, že není ani možno v té věci s ní polemizovat: čtete tu jen několik frází, které od dob, kdy není již možno psát v řeči vázané teze a traktáty, rýmovat ruce a revoluce a číst Bouřlivé jaro, Srdce a vřavu světa či Pracující den — zkrátka od dob bankrotu nemarxistického bludu proletářského umění pozbyly naprosto kursu. O to tu konečně nejde: Horovi jde hlavně o vyrovnaní účtů více či méně osobních. Jde o projev „sedmi“, toto trapně literátské „nemohu mlčet“ a „j'accuse“, gesto sice neoprávněné, ale patetické — jde o polemiku proti „odpovědi dvanácti“ a pak jde o určité osobní literárně politické bolesti. Hora cituje na str. 42 nějaké prašpatné didaktické verše: nevím, nejsou-li to dokonce verše jeho a nepřijímá-li tu tedy manýry Viktora Dyky v sebesamocitování, ale rozhodně jsou takové verše argumentem právě tak chabým jako nadávky, jimiž po vzoru všech předchozích i budoucích dezertérů od komunismu častuje Hora vedení československé sekce Kominterny (= neschopnost, frivolnost, škodlivost vůdců, vedoucích do zkázy,